

КАТЕРИНА НІКОЛЕНКО

ORCID 0000-0002-1299-8483

(Полтава) (Poltava)

Place of work: Scientific Lyceum №3 of Poltava City Council

Country: Ukraine

Email: katharina.nikolenko@gmail.com

ОЛЬГА НІКОЛЕНКО

ORCID 0000-0001-7374-7226

(Полтава) (Poltava)

Place of work: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: omnicolenko@gmail.com

ФОРМИ ОПОЗИЦІЙ У НАРАТИВНІЙ СТРУКТУРІ РОМАНУ Л. М. МОНТГОМЕРІ «ЕНН ІЗ ЗЕЛЕНИХ ДАХІВ»

У статті досліджено різні форми опозицій у наративній структурі роману «Енн із Зелених Дахів» (*"Anne of Green Gables"*, 1908) Л. М. Монтгомері. На підставі оригіналу твору англійською мовою було встановлено, що ключові опозиції роману (буденність – романтика, релігія – безбожжя, кохання – дружба, жінка – чоловік (дівчинка – хлопчик), дитинність – дорослість, сирітство – родинність, самотність – причетність, милосердя – байдужість та ін.) визначають специфіку перебігу та вирішення художніх колізій. Система опозицій, що виявляється на рівні тем і мотивів, сюжету, стилю, сприяє всебічному висвітленню буття з різних точок зору персонажів (Енн Ширлі, Марілла й Метью Катберт, Рейчел Лінд тощо). Переосмисливши коло питань, що були традиційними для «жіночої» літератури тієї доби (виховання дівчинки як майбутньої дружини, її любовні переживання, прагнення одружитися тощо), Л. М. Монтгомері оновила жанр роману виховання й збагатила його новою проблематикою (вплив літератури й культури на становлення особистості, роль дружби в житті молодої людини, творча реінтерпретація довоколишньої дійсності як засіб подолання внутрішніх конфліктів тощо).

Ключові слова: Люсі Мод Монтгомері; наративна структура; опозиція; роман виховання; тема; мотив; сюжет; стиль.

Творчість письменниці Люсі Мод Монтгомері (Lucy Maud Montgomery, 1874–1942) відіграла значну роль у становленні канадської літератури. Романістика Л. М. Монтгомері, зокрема серія творів про життя дівчинки Енн Ширлі (*"Anne of Green Gables"* та ін.), була об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних літературознавців: (М. Х. Рубіо, В. Кнопперт, Е. Колсон, С. Е. Джонс, В. Марченко, Е. Мінцис та ін.).

Аналізуючи художню спадщину і щоденники канадської письменниці, М. Х. Рубіо відзначає неоднозначність, багатогранність особистості Л. М. Монтгомері: "Her books appeared to be "simple little tales" <...>, but that was misleading: the last quarter century of scholarly research has shown that her writing has been, in fact, a very powerful agent of social change" (Rubio, 2010). Дослідниця наголошує, що роман *"Anne of Green Gables"* (1908) мав на меті привернути увагу не лише дитячої та юнацької аудиторії, але й розкрити актуальні суспільно-історичні питання тієї доби, які були цікавими для читачів різного віку та соціального статусу. "The dearest and most moving and delightful child since the immortal Alice", – так охарактеризував головну героїню твору американський письменник Марк Твен (Rubio, 2010).

На специфіку емоційних концептів у творчості Л. М. Монтгомері у своїй статті звернули увагу В. Марченко та Р. Хмельницький (2018), виділивши найчастотніші концепти

емоцій-опозицій (love – hatred, contempt; joy, pleasure – grief, sorrow, sadness; happiness – unhappiness; calmness – anxiety, concern), які представлено в романах канадської письменниці, та проаналізувавши їхні фонетичні, морфологічні, лексичні та стилістичні особливості. Автори підкреслили значення повторів, інверсії, окличних конструкцій, наслідування звуків природи, образних порівнянь та інших засобів виразності для розкриття відповідних емоційних концептів.

Е. Мінцис (2018) розкрив роль антономазії, персоніфікації (зокрема явищ природи) у романі “Anne of Green Gables”, а також засобів протиставлення, антитези, оксюморонів у мовленні головної героїні (“I’m glad and I’m sorry”; “that pleasant ache” та ін.). Дослідження стилістичних особливостей оригіналу твору та зіставлення його з українським перекладом А. Вовченко дозволило літературознавцеві зробити висновок про точність і доцільність засобів, обраних перекладачкою.

Водночас романістика Л. М. Монтгомері є недостатньо дослідженою в аспекті наратології. Об’єктом дослідження в пропонованій статті є роман “Anne of Green Gables” («Енн із Зелених Дахів») канадської письменниці Л. М. Монтгомері, уперше опублікований 1908 року. Предмет дослідження – наративна структура твору. Мета статті – дослідити форми опозицій у наративній структурі роману «Енн із Зелених Дахів» Л. М. Монтгомері. Завдання статті – проаналізувати опозиції в романі «Енн із Зелених Дахів» Л. М. Монтгомері; визначити форми опозицій у творі в історико-культурному контексті; установити вплив опозиційних структур у нарації персонажів на розвиток жанру роману та «жіночої» літератури.

Головна героїня роману “Anne of Green Gables” Енн Ширлі наділена багатою творчою уявою і хистом до слова. Поетичне світосприйняття Енн, її вміння бачити красу в буденних речах становить антитезу до більш приземленого, прагматичного світогляду мешканців містечка Ейвонлі, що розкривається в бінарній опозиції “romantic – unromantic (commonplace, sensible)”. Звертаючись до традиційних романтичних образів (таємничий ліс, міфічні істоти (феї, дріади, привиди), образи одухотвореної природи) і мотивів (відчуття самотності, відчуженості героїні, її прагнення любові й розуміння), а також до творчості поетів-романтиків (Р. Браунінг, А. Теннісон, С. Т. Колрідж), Л. М. Монтгомері підкреслює унікальність внутрішнього світу героїні, її відкритість до світу природи й літератури, уміння творчо осмислювати дійсність і перетворювати світ довкола себе засобами художнього слова.

Образ Енн Ширлі в романі “Anne of Green Gables” нерозривно пов’язаний із темою магічного, чарівного, непоясненого. Через порівняння дівчинки з «веснянкуватою чарівницею», яка здатна словом «приворожити» оточення (“this freckled witch of a girl”; “Matthew Cuthbert, I believe that child has bewitched you!”; “She’ll be casting a spell over me, too”) можна зробити висновок, що із зовнішньої точки зору фантазія Енн постає як чарівна сила, не доступна звичайним смертним; водночас обмеженість світогляду більшості мешканців Ейвонлі розкривається за допомогою засобів гумору та іронії: “Good Mrs. Lynde, not being overburdened with perception, did not see this. She only perceived that Anne had made a very thorough apology and all resentment vanished from her kindly, if somewhat officious, heart” (Montgomery, 2008).

Через повтори слова “witch” та його похідних (“bewitch”, “witchery”), а також слів, асоціативно пов’язаних із тематикою містичного, незбагненого (“mystery”, “spell”, “odd”), Л. М. Монтгомері акцентує здатність героїні за допомогою сили уяви та художнього слова активно трансформувати простір довкола себе: “I declare I believe Green Gables is bewitched” (Montgomery, 2008). Природа в художньому світі роману “Anne of Green Gables” нерідко персоніфікується, постаючи у сприйнятті Енн як повноцінна дійова особа: “Do you know what I think Mayflowers are, Marilla? I think they must be the souls of the flowers that died last summer and this is their heaven”; “Listen to the trees talking in their sleep,” she whispered, as he lifted her to the ground. “What nice dreams they must have!” (Montgomery, 2008).

Характерним прийомом у романі є також антономазія: «звичайні» (“commonplace”) топоси (the Avenue, Barry’s Pond) вступають в опозицію з «романтичними» (“romantic”) топосами, запозиченими Енн із літературних творів або придуманими самотійно (the White Way of Delight, the Lake of Shining Waters, the Dryad’s Bubble, Lovers’ Lane, Idlewild,

Willowmere). Водночас протиставлення пишномовних назв, дібраних героїнею, реаліям буденного життя авторка нерідко використовує з метою досягнення комічного ефекту: "Anne was bringing the cows home from the back pasture by way of Lovers' Lane <...> repeating aloud the battle canto from "Marmion" (Montgomery, 2008).

Відкритість героїні до світу літератури, мистецтва, природи, її романтичний світогляд увиразнюються засобами інтертекстуальності (прямого та непрямого цитування, алюзій, ремінісценцій на твори Р. Браунінга, Г. К. Андерсена, В. Шекспіра, Л. Керролла, В. Скотта, Дж. Р. Лоуелла та ін.). Прибувши до будинку Метью й Марілли Катбертів, дівчинка каже: "Will you please call me Cordelia? <...> It's such a perfectly elegant name. <...> When I was young I used to imagine it was Geraldine, but I like Cordelia better now" (Montgomery, 2008). Використання імені Корделія, яке належить головній героїні п'єси В. Шекспіра «Король Лір» (1608), не є випадковим: воно увиразнює мотив сирітства й самотності дитини, наділеної великим серцем і здатністю любити. Водночас ім'я Джеральдіна, на наш погляд, є алюзією на баладу британського поета-романтика С. Т. Колріджа «Крістбель» (1797–1800), у якій розкривається сюжет викрадення й втрати рідного дому.

Звернення до творів В. Шекспіра й С. Т. Колріджа допомагає розкрити мотив сирітства, самотності, відчуженості дівчинки, яка втратила батьків і значну частину життя провела в сирітському притулку. Бажання Енн знайти справжній дім і родину, до якої вона зможе «належати» ("belong"), є характерною рисою героїні: "Oh, it seems so wonderful that I'm going to live with you and belong to you. I've never belonged to anybody". Мотив сирітства розкривається також через звернення до ліричних творів, які добре знали сучасники Л. М. Монтомєрі, наприклад, пісеньку "Nelly in the Hazel Dell" (1853): "All alone my watch I'm keeping, / In the Hazel Dell".

Водночас засобами гумору та іронії письменниця утворює думку про те, що не слід сприймати художні твори занадто серйозно. Прагнення Енн бути схожою на героїнь улюблених творів нерідко спричинює курйозні випадки, як-от епізод із пофарбованим волоссям, яке потім довелося відрізати: "This is such an unromantic affliction. The girls in books lose their hair in fevers or sell it to get money for some good deed" (Montgomery, 2008). Опозиція між літературою й реальним життям сягає кульмінації в розділі 28 "An Unfortunate Lily Maid", коли бажання дівчат драматизувати поему А. Теннісона ледь не завершується трагічними наслідками.

На стилістичному рівні захоплення Енн літературою увиразнюється використанням експресивної, піднесеної лексики ("alabaster brow", "disappointment", "tragical", "scrumptious" тощо), повторів ("scope for imagination", "kindred spirit"), метафор, риторичних запитань і вигуків. Однак, подорослішавши, героїня усвідомлює, що «пишні слова» ("big words") – це ще не все: "It's nicer to think dear, pretty thoughts and keep them in one's heart, like treasures. I don't like to have them laughed at or wondered over. And somehow I don't want to use big words any more. It's almost a pity, isn't it, now that I'm really growing big enough to say them if I did want to" (Montgomery, 2008). Тема дорослішання й переходу молодій дівчині зі світу мрій у світ реальності розкривається не лише на рівні мови, але й на рівні художнього простору: "Yet the whole character of the room was altered. It was full of a new vital, pulsing personality that seemed to pervade it and to be quite independent of schoolgirl books and dresses and ribbons, and even of the cracked blue jug full of apple blossoms on the table. It was as if all the dreams, sleeping and waking, of its vivid occupant had taken a visible although unmaterial form and had tapestried the bare room with splendid filmy tissues of rainbow and moonshine" (Montgomery, 2008). Трансформація кімнати Енн, так само як і трансформація характеру самої дівчини, є результатом передовсім глибоких духовних змін – переосмислення «романтичного» світогляду, інтеграції його в реальний світ і готовності дівчини вирішувати труднощі, які чекають на неї в дорослому житті.

Утрата героїнею частини дитячих ідеалів приводить її до невтішних висновків: "I have come to the conclusion that it is no use trying to be romantic in Avonlea. It was probably easy enough in towered Camelot hundreds of years ago, but romance is not appreciated now" (Montgomery, 2008). Водночас константи в житті Енн, які становили підґрунтя її образу (родина, дружба, навчання, творчість), ще посилюються й поглиблюються. Дівчина долає

колізії, які відігравали важливу роль у її дитячому та підлітковому житті (зокрема конфлікт із Гілбертом Блайтом), і здобуває перемогу сама над собою, склавши вступні іспити до Королівської вчительської семінарії. Розуміння й підтримка з боку рідних допомагають їй стати сильнішою та впевненішою у власних силах.

Мотив самотності, відчуженості й непотрібності дівчинки, який потужно звучить на початку твору, увиразнюється через уведення Л. М. Монтгомері гендерного аспекту в канву роману (опозиції "man – woman", "boy – girl"). Енн гостро переживає обурення та неприйняття з боку Марілли Катберт, яка зовсім не хотіла брати дівчинку із сирітського притулку: "You don't want me because I'm not a boy!.. Nobody ever did want me" (Montgomery, 2008). Водночас опозиція "boy – girl" посилюється на рівні конфліктів між персонажами, зокрема в розкритті лінії Енн Ширлі – Гілберт Блайт, де антагоністичні взаємини між героями розкриваються через динаміку інтелектуального суперництва та мотив враженої гідності. Незважаючи на те, що основу конфлікту складають негативні переживання героїні, її взаємини з Гілбертом водночас дозволяють їй подолати деякі психологічні бар'єри (зокрема в навчанні) і вийти на шлях духовного вдосконалення.

Дослідниця В. Кнопперт (2007) звернула увагу на жанрові особливості роману "Anne of Green Gables", зокрема відзначивши подібність і відмінності між твором Л. М. Монтгомері і традиційним романом виховання (Bildungsroman). Узявши за основу сюжет фізичного та психологічного дорослішання юної героїні, Л. М. Монтгомері спирається на усталені елементи, характерні для цього жанру (тема втрати, реального або духовного пошуку, морального зростання). Багато в чому сюжет зумовлений традицією (звертання до міфів, легенд) і соціальною атмосферою доби. Водночас В. Кнопперт відзначає новаторство канадської письменниці в розкритті характеру головної героїні твору та її психологічного становлення.

На початку твору Енн каже: "I don't ever expect to be a bride myself. I'm so homely nobody will ever want to marry me – unless it might be a foreign missionary" (Montgomery, 2008). Відмовляючись від окремих засадничих компонентів, притаманних роману виховання загалом і «жіночій» літературі тієї доби зокрема (наприклад, усталені теми й мотиви – виховання дівчинки як майбутньої дружини, її любовні переживання, прагнення одружитися), Л. М. Монтгомері зосереджує увагу на інших аспектах життя героїні (дружба, навчання, творчість), які характеризують її багатий внутрішній світ і утверджують думку про самоцінність особистості: "Anne of Green Gables begins by excluding marriage as future possibility, thereby freeing Anne from the traditional love-plot for the duration of the novel" (Knoppert, 2007).

Замість любовних стосунків авторка підкреслює глибину дружніх взаємин між Енн і Метью, Енн і Діаною, Енн і пані Аллан, Енн і тітонькою Джозефіною. Отже, тема справжньої дружби, пошуку «рідної душі» ("kindred spirit"), інтелектуального й духовного взаєморозуміння посідає одне із центральних місць у романі. Опозиція "like – love" підкреслює прагнення Енн до глибоких і щирих почуттів: "I thought you liked me, but I never hoped you loved me. Why, Diana, I didn't think anybody could love me" (Montgomery, 2008). На думку В. Кнопперт, "... the place of the traditional male-female relationship is taken by other relationships: mother-daughter, father-daughter, teacher-student, and, most importantly, friend-friend" (Knoppert, 2007).

Водночас образ весілля у творі нерідко супроводжується трагічними образами й мотивами, утворюючи бінарну опозицію "marriage – death": зокрема, для юної Енн цей образ віщує розлуку з найкращою подругою, неминучу тугу і скорботу: "Diana will get married and go away and leave me" (Montgomery, 2008). Небажання героїні жертвувати дружбою заради примарного щастя у шлюбі увиразнюється за допомогою вставної оповіді про двох найкращих подруг – Корделію та Джеральдіну, яких розлучають складні любовні колізії. Опозиція "marriage – death" розкривається також на рівні образів і символів: зокрема, під час похорону Метью його супроводжують «духмяні старомодні квіти, які висадила ще його мати невдовзі по своїм весіллі»: "There were flowers about him – sweet old-fashioned flowers which his mother had planted in her bridal days and for which Matthew had always had a secret, wordless love" (Montgomery, 2008). Дуалізм життя і смерті, любові й розлуки є характерною рисою художнього світу Л. М. Монтгомері.

Розкриття лінії Енн Ширлі – Метью Катберт супроводжується біблійними образами, алюзіями, ремінісценціями; не випадково Енн майже одразу характеризує героя як «рідну душу» (“I felt that he was a kindred spirit as soon as ever I saw him”), а її мовлення у спілкуванні з Метью насичене релігійною лексикою (“I’ll tell Marilla as soon as she comes in that I’ve repented”). Matthew – ім’я одного з дванадцяти апостолів, учнів Христа. Cuthbert – ім’я середньовічного святого в Англії та Шотландії. Водночас у романі розкривається антитеза між формалізованою релігією, заснованою на бездумному дотриманні певних норм і ритуалів, та істинною духовністю. Марілла, жажнувши, що Енн ніколи не читає молитов, вирішує наставити її на шлях істинний; однак незабаром вона усвідомлює, що простенькі дитячі молитви і традиційні для того часу методи виховання не годяться для цієї «веснянкуватої чарівниці» (“this freckled witch of a girl”). Духовність для Енн пов’язана насамперед із творчістю, уявою (“After I get into bed I’ll imagine out a real nice prayer to say always. <...> I’d just feel a prayer”), тоді як для більшості мешканців Ейвонлі відвідувати церкву й проказувати молитви є радше звичкою, аніж способом відчувати себе ближче до Бога. Щире бажання Енн навчитися діяти «як правильно» та її гострий, проникливий розум дозволяють їй помітити недоліки в релігійному вихованні тогочасу (“Mr Bell <...> was talking to God and he didn’t seem to be very much interested in it, either. I think he thought God was too far off to make it worth while”) і виголосити «потаємні критичні міркування» Марілли, які та не наважувалася раніше озвучувати.

На підставі здійсненого дослідження ми дійшли таких висновків.

Сюжет дорослішання Енн Ширлі розгортається на локальному тлі (у маленькому канадському містечку Ейвонлі), але водночас є включеним до широкій культурно-історичної дійсності, що проілюстроване насамперед засобами інтертекстуальності (пряме й непряме цитування, алюзії, ремінісценції на твори Р. Браунінга, Г. К. Андерсена, В. Шекспіра, Л. Керролла, В. Скотта та ін.). Ключові опозиції роману (буденність – романтика, релігія – безбожжя, кохання – дружба, жінка – чоловік (дівчинка – хлопчик), дитинність – дорослість, сирітство – родинність, самотність – причетність, милосердя – байдужість та ін.) визначають специфіку перебігу та вирішення художніх колізій між персонажами. Використання опозицій стильових елементів, тематичних і сюжетних формул сприяє глибокому художньому осмисленню авторкою буття героїні та розкриттю різних точок зору (Енн Ширлі, Марілла й Метью Катберт, Рейчел Лінд тощо) на одні й ті самі події. Переосмисливши коло питань, які були традиційними для «жіночої» літератури тієї доби (виховання дівчинки як майбутньої дружини, її любовні переживання, прагнення одружитися), Л. М. Монтгомері оновлює жанр роману виховання та збагачує його новою проблематикою (вплив літератури й культури на становлення особистості, роль дружби в житті молодого людини, творча реінтерпретація довколишньої дійсності як засіб подолання внутрішніх конфліктів тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Марченко В. В., Хмельницький Р. В. Засоби вираження емоційних концептів у творах Люсі Мод Монтгомері. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (1). С. 204–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10%281%29_51 (дата звернення: 13.03.2021).
- Мінцис Е. Є., Колдра Л. А. Лінгвостилістичні особливості перекладу художнього тексту (на матеріалі твору Люсі-Мод Монтгомері *Anne of Green Gables* та його україномовного варіанту). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. Вип. 1 (2). С. 138–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2018_1%282%29__29 (дата звернення: 13.03.2021).
- Монтгомері Л.-М. Енн із Зелених Дахів. Львів : Урбіно, 2020. 320 с.
- Knoppert, V. *Dearly Beloved... and Departed: Reevaluating the Narrative of L. M. Montgomery’s Anne of Green Gables Series*. (Master thesis). Utrecht : Utrecht University, 2007. 97 с. URL: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/25541> (дата звернення: 13.03.2021).
- Montgomery L. M. *Anne of Green Gables*. London : Penguin Random House, 2008. 464 p.
- Rosenberg L., Morstad J. *House of Dreams: The Life of L. M. Montgomery*. Candlewick Press, 2018. 352 p.
- Rubio M. H. *Lucy Maud Montgomery: The Gift of Wings*. Anchor Canada, 2010. 684 p.

KATERYNA NIKOLENKO, OLGA NIKOLENKO

FORMS OF OPPOSITIONS IN THE NARRATIVE STRUCTURE OF “ANNE OF GREEN GABLES” BY L.M. MONTGOMERY

The paper aims to explore different forms of oppositions in the narrative structure of Lucy Maud Montgomery’s critically acclaimed novel “Anne of Green Gables”, which was first published in 1908. Because L. M. Montgomery’s works have not been sufficiently explored in the realm of narratology, the following paper seeks to begin

covering this gap by analysing key oppositions in “Anne of Green Gables” while also taking into consideration their significance in terms of a broader cultural and historical context, as well as accounting for the changes introduced by L.M. Montgomery to the genre of the novel (specifically, Bildungsroman). Having analysed the original text of the novel, we have determined that the key oppositions in “Anne of Green Gables” (commonplace/romantic worldview, religion/godlessness, love/friendship, woman/man (girl/boy), childhood/adulthood, orphanhood/family, loneliness/belonging, mercy/indifference, etc) play an important role in defining the conflict dynamic between characters. By opposing stylistic elements, thematic and plot formulae, the author is able to provide an in-depth perspective of her heroine’s experiences, as well as exploring various viewpoints (Anne Shirley, Marilla and Matthew Cuthbert, Rachel Lynde, etc) when it comes to the same events. L.M. Montgomery has also updated the genre of Bildungsroman by reimagining the conventional topics of “female” literature (raising girls to be future wives and mothers, their love afflictions and desire to get married) and replacing them with new and relevant issues (the influence of literature and culture on one’s personality, the role of friendship in a young person’s life, using creativity as a means to reinterpret one’s surroundings and overcome inner conflict, etc).

Key words: Lucy Maud Montgomery, narrative structure, opposition, Bildungsroman, theme, motive, plot, style

REFERENCES

- Marchenko, V. V., & Khmelnytskyi, R. V. (2018). Zasoby vyrazhennia emotsiinykh kontseptiv u tvorakh Liusi Mod Monthomeri [Ways of Conveying Emotional Concepts in the Literary Works of Lucy Maud Montgomery]. *Molodyi vchenyi [The Young Scientist]*, 10 (1), 204-208. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10%281%29_51 [in Ukrainian].
- Mintsyts, E. Ye., & Koldra, L. A. (2018). Linhvostylistychni osoblyvosti perekladu khudozhnogo tekstu (na materialy tvoriv Liusi-Mod Monthomeri Anne of Green Gables ta yoho ukrainomovnoho variantu) [Linguo-stylistic Peculiarities of Translating Fiction Text (Based on Lucy Maud’s Novel Anne of Green Gables and Its Ukrainian Variant)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu [The Scientific Journal of the Kherson State University]*, 1 (2), 138-142. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2018_1%282%29_29 [in Ukrainian].
- Monthomeri, L.-M. (2020). *Enn iz Zelenykh Dakhiv [Anne of Green Gables]*. Lviv: Urbino [in Ukrainian].
- Knoppert, V. (2007). *Dearly Beloved... and Departed: Reevaluating the Narrative of L.M. Montgomery’s Anne of Green Gables Series*. (Master thesis). Utrecht: Utrecht University. Retrieved from <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/25541>
- Montgomery, L. M. (2008). *Anne of Green Gables*. Penguin Random House.
- Rosenberg, L., & Morstad, J. (2018). *House of Dreams: The Life of L. M. Montgomery*. Candlewick Press.
- Rubio, M. H. (2010). *Lucy Maud Montgomery: The Gift of Wings* (Illustrated ed.). Anchor Canada.

Отримано 10.04.2021 р.